

Tanzanya'da Enerji Keşifleri ve Çin – ABD Rekabeti

Hasan ÖZTÜRK

Genellikle savaş ve kargaşa yüzünden güvenlik uzmanlarının gündeminde olan Sahraaltı Afrika son yıllarda yeni enerji keşifleri ile birlikte daha çok enerji uzmanlarının ilgi alanına girmeye başladı. Doğu Afrika bölgesi ise enerji keşiflerinde ayrı bir yer tutmaktadır. Coğrafi konumu bakımından başta Çin olmak üzere Asya kıtasındaki birçok gelişmekte olan ülkenin enerji ihtiyacını karşılamak için tercih edilecek bir bölgedir. Afrika kıtası dünyadaki petrol ve doğal gaz rezervlerinin küçük bir kısmına sahiptir. Dünyada keşfedilmiş 1.650 milyar varil petrol rezervinin sadece %8'i Afrika kıtasında bulunmaktadır. Kıtada devam eden petrol arama çalışmaları doğrultusunda 2020 yılında Afrika'nın dünya rezervlerinin %20'sine sahip olması beklenmektedir. Benzer bir durum doğal gaz için de söz konusudur. Dünyadaki 208 trilyon metre küp keşfedilmiş doğal gaz rezervlerinin %7'si Afrika'da bulunmaktadır.¹ İlerleyen yıllarda Afrika'nın sahip olduğu rezervlerdeki artışla kıtanın dünya enerji piyasasındaki konumu daha önemli olacaktır.

Son yıllarda Uganda'da ve Kenya'da keşfedilen petrol rezervlerine ek olarak Doğu Afrika

açıklarında 2011'de doğal gaz keşifleri dünya enerji piyasasının gözünü bu bölgeye çevirmiştir. Önceleri Mozambik açıklarında, ardından Tanzanya açıklarında keşfedilen doğal gaz yatakları küresel enerji şirketlerinin dikkatini bu bölgeye yönlendirmiştir. Bölgede enerji keşifleri ile ön plana çıkan ülkelerden birisi de kıtanın geri kalanına nispeten güvenli ve istikrarlı olan Tanzanya'dır. Her ne kadar Mozambik'te de doğal gaz bulundursa da siyasi istikrarsızlığı ve yeniden iç savaş yaşanma ihtimali enerji firmalarını ve siyasi aktörleri bu ülkeye dönük politikalarında çekingenliğe sevk etmektedir. Bağımsızlığından bu yana enerji ihtiyacını ithalatla karşılayan Tanzanya, enerji kaynakları bakımından fakir bir ülke olarak bilinirdi.

İlk defa 2000'lerin başında ülkenin güney kıyılarının açıklarında bulunan Songo Songo adası civarında az miktarda doğal gaz bulunması Tanzanya hükümetlerini heyecanlandırmıştı. Sonraki yıllarda Hint Okyanusu'nun batısında, Mozambik ve Madagaskar açıklarında doğal gaz

¹ Sospeter Muhongo, "Tanzania as an Emerging Energy Producer", sf.2. (Erişim: <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Africa/260213summary.pdf>)

bulunmasıyla birlikte Tanzanya açıklarında da araştırmalara hız verilmişti. Yapılan çalışmalar sonucunda 2012 yılında Tanzanya açıklarında ilk defa ticari olarak işlemeye değer doğal gaz yatakları keşfedilmişti. Yeni keşiflerle birlikte ülkenin 2020 itibariyle doğal gaz ihraç eden ülkelerin arasına katılacak olması Çin, ABD, Avrupa Birliği, Hindistan ve Brezilya gibi dünya siyasetindeki önemli aktörleri de Tanzanya ile ilişkilerine önem vermeye başlamıştı. Bu analizde Tanzanya'da enerji keşifleri değerlendirilmekte ve ABD – Çin özelinde küresel güçlerin rekabeti irdelenmektedir.

Tanzanya'da Enerji Potansiyeli ve Keşifler

Tanzanya dünyada az gelişmiş ülkeler arasında sınıflandırılmaktadır. Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik İndeksi'nde Tanzanya 151. sıradadır. 1961 yılında bağımsızlığına kavuşan Tanganyika ile 1963'te bağımsızlığına kavuşan Zanzibar ve Pemba adaları 1964 yılında birleşerek Birleşik Tanzanya Cumhuriyeti'ni kurmuştu. Bağımsızlıktan bu yana ülkeyi yöneten parti olan CCM (Devrim Partisi – Chama cha Mapundizi) kadroları ülkeyi istenen gelişmişlik seviyesine taşıyamadığı görünmektedir. Enerji yoksunu olan ülke on yıllar boyunca turizm, tarım ürünleri ve yer altı kaynaklarının ihracatından elde edilen gelirle harcamalarını finanse etmiştir.

Jeolojik yapısından dolayı Tanzanya enerji rezervlerinin olduğu tortul havzalar üzerinde bulunmaktadır. Tanzanya Enerji ve Maden Bakanlığı petrol ve doğal gaz arama lisansları vererek şirketleri yetkilendirmeye başladı. 2013 yılında hazırlanan doğal gaz politikası ile Tanzanya hükümeti doğal gaz arama işlemlerinin nasıl yapılacağını, elde edilecek gelirlerin nasıl kullanı-

lacağı, oluşacak enerji sektörünün nasıl kontrol edileceği ve düzenleneceği, şirketlerin sosyal sorumluluk üstlenmeleri gibi birçok konuyu açıklığa kavuşturmuştu.

“Yeni keşiflerle birlikte Tanzanya yakın gelecekte en çok doğal gaz ihraç eden üçüncü ülke olma potansiyeline sahiptir.”

Tanzanya, enerji ihtiyacının %7'sini biyokütle ile karşılarken büyük kısmını petrol ithalatı ile karşılamaktadır. Petrol ithalatı daha körfez ülkelerinden yapılmakla birlikte Libya ve Güney Afrika Cumhuriyeti de Tanzanya'ya petrol tedarik eden ülkeler arasındadır. Amerika Birleşik Devletleri Enerji Bilgi İdaresi, Tanzanya'da günlük petrol tüketiminin 50 bin varil civarında olduğunu ve ilerleyen yıllarda talep artışı beklendiğini belirtmektedir.² İthal edilen petrolün büyük kısmı (%70 civarında) iç piyasada tüketilirken bir kısmı ise elektrik üretiminde kullanılmaktadır.

Maden ve değerli yer altı kaynakları bakımından zengin Tanzanya'da henüz kanıtlanmış petrol rezervi bulunmamaktadır. Enerji ve Maden Bakanlığı'na göre, karada birçok noktada petrol bulma ihtimalinin yüksek olmasından dolayı çalışmalar devam etmektedir. Bakanlığa göre Ruhuru havzası, Tanganyika Gölü'nün kuzeyi, Kisangire, Selous Havzası, Luvegu, Tundur bölgelerinde petrol bulunma ihtimali yüksektir. Örneğin, sadece Tanganyika Gölü civarında 2 milyar varil petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir.³

2 U.S Energy Information Administration, <http://www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=5&aid=2>

3 Muhongo, “Tanzania as an Emerging Energy Producer”, sf.4

Tanzanya'nın enerji kaynakları açısından asıl zenginliği ise doğal gazdır. 2004'te Songo Songo adası civarında bulunan doğal gaz yataklarının arından yapılan çalışmalar neticesinde Mnazi Körfezi ve Mtwara açıklarında zengin doğal gaz yatakları bulunmuştur. Tanzanya hükümeti açık denizde (offshore) doğal gaz aramaları için lisan vermeye devam etmektedir. Birçok yabancı şirket Tanzanya hükümetinden açık denizde doğal gaz aramaları için lisans almıştır. Lisanslandırılan alanlarda yapılan çalışmalarda 2016 itibarıyla 1,5 trilyon metre küp doğal gaz keşfedilmiştir.⁴ Halen lisanslanan alanlarda çalışmaların devam ettiği ve lisanslandırılmayan alanların da olduğu düşünüldüğünde açık denizde var olan doğal gazın tahminen 3-4 trilyon metre küptür.

“Enerji tedarik noktasında dışa bağımlı olan Türkiye ilerleyen yıllarda Tanzanya'dan doğal gaz ithalatını gündemine almalıdır.”

Açık denizde başlayan doğal gaz arama çalışmalarının ardından karada (onshore) doğal gaz arama çalışmaları da olumlu sonuç vermiştir. Dubai merkezli Dodsall Group şirketi Tanzanya'nın finans başkenti olan Dar es Selam'ın 50 km kuzeyinde bulunan Ruvu havzasında karada yaptığı çalışmalarda doğal gaz bulmuştur. Şimdiye kadar ülkeye 200 milyon ABD doları yatırım yapan şirket 2017 sonuna kadar 300 milyon ABD doları daha yatırım yapma kararı almıştır.⁵ Şim-

4 James Burgess, “\$8 Billion Natural Gas Find Re-Affirms Tanzania's Status As Gas Giant”, OilPrice.com, 28 Mart 2016, <http://oilprice.com/Energy/General/8-Billion-Natural-Gas-Find-Re-Affirms-Tanzanias-Status-As-Gas-Giant.html>

5 TanzaniaInvest.com, “Dodsall Group Discovers 2.7 TFC Onshore Gas Deposit in Ruvu Basin in Coastal Tanzania”
<http://www.tanzaniainvest.com/energy/dodsall-group->

diye kadar 50 milyar metre küp doğal gaz bulunan havzada ilerleyen dönemde 100 milyar metre küp kadar doğal gaz bulunma ihtimali vardır.

Karada ve açık denizde doğal gaz yatakları keşfedilmesi Tanzanya'yı dünyanın önde gelen doğal gaz ihracatçıları arasına sokacak niteliktedir. Tanzanya ekvator hattının hemen güneyinde bulunduğu için yıl boyunca sıcaklık 20-30 derece arasındadır. Dolayısıyla ülke sahip olduğu doğal gaz kaynaklarını ısınmaktan ziyade öncelikle elektrik üretimi için kullanacaktır. Çıkartılan doğal gazın yarısından azı elektrik üretiminde tüketilecek ve büyük kısmı ihraç edilecektir. Böylelikle ilerleyen yıllarda ülke gelirlerinde doğal gaz ihracatına bağlı olarak kayda değer bir artış beklenmektedir.

Tanzanya'da ABD – Çin Rekabeti

Tanzanya'da keşfedilen doğal gaz kaynakları tahminen 2020 yılında uluslararası pazara sunulacak. Böylelikle ülke gelirlerinde kayda değer bir artış olacak. Bu gerçeği gören Afrika'daki geleneksel ve yeni dış aktörler Tanzanya ile ilişkilerini iyileştirmeye çalışmaktadır. Artan ilginin en göze çarpan boyutu ise Çin ve ABD arasında perde arkasında yaşanan Tanzanya'da daha etkin olma rekabetidir.

Tanzanya bağımsızlığı elde etmesinin ardından sosyalist bir rejim benimsemiş ve uluslararası siyasette Sovyetler Birliği ile hareket etmiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısında Sovyetler Birliği'nden maddi yardım alan Tanzanya havalimanı ve önemli anayollar gibi temel altyapı yatırımlarını gerçekleştirmiştir. 1980'lerde Sovyetler Birliği'nin zayıflaması Tanzanya yönetimini

[discovers-2-7-tfc-onshore-gas-deposit-in-tanzania](http://www.tanzaniainvest.com/energy/dodsall-group-discovers-2-7-tfc-onshore-gas-deposit-in-tanzania)

uluslararası finans kurumlarından borç istemeye ve ABD'ye yakınlaşmaya sevk etmiştir. IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalarla Tanzanya 20. yüzyılın sonlarında ABD'ye yakın bir çizgide dış politika izlemiştir. 1998 yılında Dar es Selam'daki ABD büyükelçiliğine el-Kaide tarafından düzenlenen bombalı saldırı sonrası Tanzanya'nın Washington ile ilişkileri güvenlik alanında da hızla gelişmişti.

“ABD ve Çin'in Tanzanya'nın geleceğinde daha fazla etkili olabilmek için rekabet etmektedir.”

ABD gibi Çin de Soğuk Savaş döneminde Tanzanya ile ilişkilerini görünür kılmaya başlamıştı. Çin'de Komünist Parti'nin yönetime gelmesiyle Tanzanya'daki sosyalist rejimle ideolojik yakınlık sebebiyle işbirliği imkânları da artmıştı. Özellikle doğal gaz keşifleri ile birlikte Çin yönetimleri Tanzanya'ya özel önem vermeye başlamıştır. Çin'in Tanzanya'ya yatırımları 2014 yılı itibariyle 4 milyar ABD dolarına ulaşmıştı. Çin'in Tanzanya'daki yatırımlarına bakıldığında daha çok altyapı alanında çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Doğrudan bütçe desteği sağlamak veya hükümete düşük faizli kredi vermek yerine, Çin yönetimi Tanzanya hükümetine kritik altyapı yatırımlarına harcanmak şartıyla finansman sağlamaktadır. Örneğin Dar es Selam ile Kigamboni bölgesini bağlayan 680 metre uzunluğundaki Kigamboni köprüsü Çin tarafından inşa edilmiştir. Öte yandan Çin Tanzanya'da enerji alanındaki altyapı yatırımlarına da talip olmaktadır. Songo Songo adası civarında bulunan doğal gazı Dar es Selam'a taşıyacak boru hattı ile Mtwara bölgesindeki gazı yine Dar es Selam'a taşıyacak 500 km uzunluğundaki boru hattı Çin tarafın-

dan yapılmaktadır. Her ne kadar Mtwara boru hattına Dünya Bankası (300 milyon ABD doları) ve Afrika Kalkınma Bankası (200 milyon ABD doları) maddi destek sağlamışsa da Çin'in baştan beri Tanzanya hükümetine politika üretimi ve finansman sağlama noktasında ABD'den daha yakın olduğu bilinmektedir. Önümüzdeki yıllarda Çin'in Tanzanya'daki yatırımların artması beklenmektedir. Nitekim Çin, 2020'ye kadar Tanzanya'ya 5 milyar ABD doları tutarında yatırım yapma sözü vermiştir.⁶

Daha çok ticaret ve altyapı odaklı gelişen ikili ilişkileri Çin yönetimi son yıllarda askeri alana da taşımaya çalışmaktadır. Geçmiş yıllarda askeri teçhizat tedarik edilmesiyle başlayan ilişkiler korsanlığa karşı ortak mücadele adıyla yürütülen ortak tatbikatlar ile gelişmeye devam etmektedir. Ocak 2017'de Çin Merkez Askeri Komisyon başkan yardımcısının Tanzanya'ya düzenlediği ziyaret ile askeri ilişkilerin ileriye taşınması kararlaştırılmıştır.

ABD ile Çin'in Tanzanya ile ilişkilerinde en dikkat çeken farklılık iç işlere müdahale ilkesidir. Çin, tüm Afrika ülkelerinde olduğu gibi, ilişkilerinde Tanzanya'nın demokrasi performansı, seçimlerin adil ve özgürlüğü gibi içişler olarak nitelendirilen konularda müdahil olmamaktadır. Fakat ABD içişleri olarak görülen birçok konuda resmi makamlarca değerlendirmede bulunmaktadır. Bunun en son örneği Zanzibar'da gerçekleşen seçimler olmuştu. 2015'te gerçekleşen genel seçimler sonrasında yaşanan tartışmalar neticesinde Zanzibar'da seçimlerin 2016'da yeniden yapılması kararlaştırılmıştı. Yenilenen

⁶ TanzaniaInvest.com “China to Invest USD5b in Dar es Salaam Region”
<http://www.tanzaniainvest.com/industry/china-invest-dar-es-salaam>

seçimleri de iktidar partisi CCM'den görevdeki Muhammed Ali Shein'in kazanmış ama seçimlerin adil ve özgür bir seçim olmadığı yönünde muhalefetten ciddi itirazlar yükselmişti. Bunun üzerine ABD kırsal kesimlere elektrik ulaştırılması için tahsis ettiği 470 milyon dolarlık fonu askıya aldığını duyurmuştu. Uluslararası siyasette Çin gibi içişlere müdahale etmeyen bir aktörün varlığından ve işbirliği yapma talebinden haberdar olması hiç şüphesiz Tanzanyalı liderleri demokratik değerleri kenara itme konusunda cesaretlendirmektedir. ABD'nin bu son hamlesini salt demokratik değerlerin korunmasına bağlamak yaşananları basite indirgemek olacaktır. Nitekim geçmişte yapılan seçimlerde de birçok usulsüzlük yaşanmış, muhalefet liderleri gözaltına alınmış, CCM iktidarını bir şekilde devam ettirmiştir. Ancak ABD geçmiş seçimlerde maddi yardım kesintisini kullanmamıştır. Dolayısıyla son dönemde ABD'nin Tanzanya ile ilişkilerindeki gerilimi Tanzanya'nın Çin ile gelişen ilişkilerinden bağımsız düşünmemek gerekmektedir.

Sonuç

Tanzanya son yıllarda gerçekleştirilen doğal gaz keşifleri ile enerji dünyasında dikkatleri üzerinde çekmektedir. Doğal gaz aramalarının beklediği gibi sonuçlanması halinde ilerleyen yıllarda Tanzanya en çok doğal gaz ihraç eden üçüncü ülke olabilir. Hem ABD hem de Çin, önümüzdeki yıllarda hızla kalkınması beklenen bu ülke ile kalıcı ilişkilere sahip olmayı hedeflemektedir. ABD sağladığı maddi kaynakları daha çok devlet birimlerine yönlendirirken demokratik değerlere yaptığı vurgu Tanzanya yönetimi tarafında tepkiyle karşılanmakta içişlere müdahale olarak görülmektedir. Öte yandan Çin sağladığı kaynakları devlet kurumlarına yönlendirmektense

altyapı projelerinin finansmanına tahsis etmekte, içişlere hiçbir şekilde müdahale etmemektedir. İlişkilerin bu şekilde devam etmesi halinde ilerleyen dönemde Tanzanya'nın daha fazla Çin'e yaklaşması olasıdır.

Daha önce de belirtildiği gibi Tanzanya Afrika kıtasındaki en barışçıl ülkelerden biridir. Hıristiyan ve Müslüman nüfusun birbirine yakın olması, ülkenin tamamında üstünlük elde edecek büyüklükte herhangi bir etnik grubun olmaması ülkede bir iç savaş yaşanmasını engelleyen faktörlerdir. Bunda hiç kuşkusuz ilk devlet başkanı olan Julius Nyerere'nin farklılıkları geri plana atarak ulusal kimlik yaratmaya dönük politikası da etkili olmuştur. Ancak Hıristiyan ve Müslüman gruplar arasında artan gerilim, devlet yönetiminde Müslümanların daha az yer alması ile beslenmektedir. Özellikle sahil kesimlerinde Müslüman nüfusun yoğun olduğu bölgelerde el-Kaide bağlantılı olduğu iddia edilen veya aşırı fikirlere sahip grupların varlığı uzun yıllardır bilinmektedir. Tanzanya devlet yapısında Müslümanların da yer almasına rağmen eğitim ve ekonomi gibi temel alanlarda Hıristiyanların daha fazla pay aldığına dair yaygın kanı mağduriyet yaşayan Müslümanlar arasında aşırı grupların ideolojik yönlendirmelerine temel oluşturmaktadır. Müslüman Tanzanyalılar tarafından gerçekleştirilen küçük çaplı şiddet eylemleri nadiren yaşansa da ilerleyen yıllarda ülkenin terör sorunu ile karşı karşıya kalması uzak bir ihtimal değildir. Şimdiye kadar ABD ile var olan güçlü istihbarat ilişkileri sonucu Tanzanya terör örgütlerinin hedefi olmaktan kurtulmuştur. Ancak Çin ile gelişen ilişkiler ABD ile ilişkiler pahasına sürdürülmesi halinde Washington ve Dodoma arasındaki istihbarat ilişkisinde zayıflama olabilir. Böylesi bir durumda 2020'li yıllar-

da Tanzanya'da el-Kaide veya benzeri gruplara mensup bireylerin eylem gerçekleştirmeleri söz konusudur.

Tanzanya Türkiye için de önemli bir ülkedir. Doğu Afrika geçmişte Osmanlı devletinin yakın ilişkiler içinde olduğu bir coğrafyadır. Bölgenin kuzey kesimleri doğrudan, bazı kesimleri ise dolaylı olarak Osmanlı tarafından idare edilmiştir. 16. yüzyılda Doğu Afrika'nın Hint Okyanusu kıyılarına gelen Portekiz güçlerine karşı Yemen'deki Osmanlı donanmasının yardıma gelmesi bölge ülkelerinde okullarda tarih kitaplarında okutulmaktadır. Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sonrasında Afrika halkları sömürgeleştirilirken emperyalist güçlere karşı halk mücadelesi başlatarak başarılı olan Atatürk birçok Afrika halkına ilham olmuştur. Bu tarihi bağlar Türkiye'nin Doğu Afrika ülkeleri ile ilişkilerine olumlu katkı yapmaktadır. Türkiye'nin doğal gaz ve petrol kaynakları bakımından fakir olduğu ve dışa bağımlı olduğu dikkate alındığında Tanzanya'daki doğal gaz keşifleri Türkiye'nin ilgilenmesi gereken bir konudur. Yakın tarihi ve kültürel bağlar iki ülke arasında dostane ilişkilerin kurulmasına yardımcı olmuştur. Gelecekte enerji tedarikçilerini çeşitlendirmeyi düşünen Türkiye, alternatif doğal gaz tedarikçisi olarak Tanzanya'yı mutlaka değerlendirmelidir. Enerji alanında kurulacak ilişkiler uzun vadede Hint Okyanusu'nda stratejik bir konumda bulunan Tanzanya ile Türkiye arasında ilişkilerin daha güçlenmesine zemin hazırlayabilir.

BİLGESAM Hakkında

BİLGESAM, Türkiye'nin önde gelen düşünce kuruluşlarından biri olarak 2008 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olarak BİLGESAM; Türkiye'deki saygın akademisyenler, emekli generaller ve diplomatların katkıları ile çalışmalarını yürütmektedir. Ulusal ve uluslararası gündemi yakından takip eden BİLGESAM, araştırmalarını Türkiye'nin milli problemleri, dış politika ve güvenlik stratejileri, komşu ülkelerle ilişkiler ve gelişmeler üzerine yoğunlaştırmaktadır. BİLGESAM, Türkiye'de kamuoyuna ve karar alıcılara yerel, bölgesel ve küresel düzeydeki gelişmelere ilişkin siyasal seçenek ve tavsiyeler sunmaktadır.

Yazar Hakkında

Tanzanya'da Daresselam Üniversitesi'nin Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünden 2003 yılında mezun oldu. Uluslararası ilişkiler alanında yüksek lisans eğitimini ABD'de tamamladı. Daha sonra bir yıl süreyle Tanzanya'da Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Birleşmiş Milletler Uluslararası Çalışma Örgütünde (ILO) görev aldı. Halen Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nde (BİLGESAM) Afrika uzmanı olarak görev yapmaktadır.